

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ЕКОЛОГІЯ

УДК 371+378/37.01

*Купалова Г.І.,
д.е.н., професор,
завідувач українсько-німецької кафедри
екологічного менеджменту та підприємництва,
Гацька Л.П.,
к.е.н., доцент, доцент українсько-німецької кафедри
екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Загрозливе зростання екологічних та економічних проблем, що мають глобальний характер, актуалізує питання формування сучасного біосферного мислення і нового системного світосприйняття у молодого покоління. Ці питання особливо важливі для України, яка має складний екологічний та економічний стан.

Для подолання такого стану недостатньо лише технологічної та економічної модернізації. Необхідна радикальна перебудова суспільної свідомості й моралі, вироблення принципово нових світоглядних орієнтирів і цінностей, пов'язаних з екологічною та соціальною спрямованістю економічного розвитку, націленого на гармонійне відтворення людини й довкілля. В цих умовах освіта стає основним інструментом формування нового світоглядного фундаменту, за яким людина є активним елементом біосфери, відповідальним за наслідки своєї діяльності та здатним підпорядкувати свої інтереси потребам раціонального природокористування, збереження довкілля для прийдешніх поколінь. Від успішності формування такого фундаменту залежить не тільки ефективність господарської діяльності людини, але і її існування в цілому.

Важливість посилення екологічної складової сучасного освітнього процесу підтверджують і результати соціологічного опитування населення, проведеного науковцями економічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка. Вони показали, що громадяни гостро відчують проблеми, пов'язані з екологією, та вважають доцільною екологізацію освіти. Для формування екологічної свідомості та культури молодого покоління 59 % жінок і 31,4% чоловіків вказали на необхідність надання інформації екологічного спрямування під час навчального процесу у закладах освіти, зокрема у дошкільних, шкільних, професійно-технічних і вищих. Це дозволить належним чином інформувати молодь з метою ефективного вирішення нею проблем збереження довкілля, запобігання утворенню нових джерел забруднення та знищення природи. Решта ж опитаних, а це 6,7% чоловіків і 2,9% жінок, байдуже ставляться до запропонованих ініціатив, вважаючи, що згодом громадянин зможе самотужки дізнатися про екологічні питання, які його хвилюють [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням екологізації профільної, в першу чергу, економічної освіти нині приділяється достатньо велика увага. Базуючись на ґрунтовних наукових працях у галузі екології й екологічної освіти В. Вернадського, М. Холодного, О. Вангенгейма [2-5], українські та зарубіжні учені А. Аменд, А. Бегека, В. Бондаренко, М. Дробноход, В. Куценко, Л. Лукьянова, М. Мойсеєв, С. Соболева та інші розвивають теорію та практику екологічної підготовки майбутніх фахівців, в тому числі економічного профілю, напрацьовують ефективні напрями розвитку екологічної освіти [6-13].

Однак, незважаючи на наявні в наукових працях важливі положення та висновки, глибина проблеми й її актуальність свідчать на користь подальшого дослідження необхідних умов та методів екологізації економічної освіти. У зв'язку з профілізацією шкільної освіти з'являється реальна можливість такої підготовки школярів у профільних класах, яка б зорієнтувала їх на еколого-економічні цінності майбутньої професійної діяльності.

Постановка завдання. Гіпотеза дослідження базувалася на припущенні, що інтеграція процесів екологічної та професійної освіти в економічному вузі повинна розглядатись як якісний результат послідовного та неперервного екологічного виховання та навчання на всіх освітньо-

кваліфікаційних рівнях, починаючи з дитинства, з врахуванням вікових особливостей на кожному етапі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних концептуальних напрямів екологізації шкільної та вищої економічної освіти для формування екологічної грамотності, освіченості, професійної компетентності та культури майбутніх фахівців, відповідальних за наслідки своєї професійної та життєвої діяльності.

Виходячи з мети, ставилися такі *завдання дослідження*: дослідити сутність еколого-економічної компетентності особистості та специфіки її формування у студентів економічних спеціальностей і напрямків підготовки; розробити основні теоретико-методологічні підходи до формування сучасної концепції еколого-економічної освіти; визначити умови ефективної реалізації концептуальної моделі інтеграції екологічної та професійної освіти в умовах України.

Об'єктом дослідження виступала освітянська діяльність шкільних та вищих навчальних закладів України, а *предметом* – сукупність теоретико-методичних і практичних положень щодо екологізації системи шкільної та вищої економічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нова світоглядна платформа майбутніх економістів може сформуватись виключно на засадах безперервної екологічної освіти, концепція якої базується на Університетській хартії по сталому розвитку (Женева, 1994), Белградській хартії (ЮНЕСКО-ЮНЕП, 1975), Тбіліській декларації (ЮНЕСКО-ЮНЕП, 1977) і Салонікській декларації (ЮНЕСКО, 1997), а її основу складає прийнятий у 1992 році в Ріо-де-Жанейро «Порядок денний на 21 століття». Відповідно до Університетської хартії, університети та інші навчальні заклади повинні заохочувати впровадження в навчальні програми екологічні аспекти та головні принципи переходу суспільства до сталого розвитку, незалежно від їх професійного спрямування та характеру діяльності [13]. За визначенням ЮНЕСКО, екологічна освіта - це процес виховання населення Землі в усвідомленні та турботі про все довкілля, яке має знання, навички, ставлення, мотивацію й обов'язок окремо та спільно працювати над вирішенням поточних проблем та запобіганням появі нових [14].

Практичний досвід еколого-економічної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка підтверджує необхідність її комплексного та безперервного характеру. Відкриття на економічному факультеті в 2009 р. магістерської програми «Екологічне підприємництво», з одного боку, стимулювало проведення наукових досліджень з екологічного менеджменту й бізнесу та залучення до цього процесу широкого кола науковців, представників урядових і бізнес-структур, привернення їх уваги до екологічних проблем. З іншого боку, досвід роботи показав необхідність посилення екологічної складової не тільки в магістратурі, а й на молодших курсах. Для цього на 3-4 курсах спеціальності «Економіка підприємства» читаються предмети «Екологічна економіка» та «Екологічне підприємництво» та інші.

Для посилення практичної сторони навчання студентів використовується наскрізна задача із розробки та реалізації стратегії «зеленого» розвитку підприємства в умовах сталого розвитку економіки [15]. Інформаційно-аналітичною базою задачі є бізнес-симулятор – спеціалізована учбово-практична комп'ютерна програма, розроблена на основі програми 1:С Бухгалтерія 8 для України. Бізнес-симулятор призначений для розв'язання прикладних завдань із планування, бухгалтерського обліку, еколого-економічного аналізу та аудиту господарської діяльності, що відтворюють реальні бізнес-процеси підприємства у сфері охорони довкілля та природокористування. Практична цінність симулятора посилена вбудованим програмним забезпеченням для економіко-математичного моделювання показників господарської діяльності підприємства з урахуванням оптимізації антропогенного навантаження, енерго- та ресурсоефективності. Важливе місце в задачі відведено організаційно-методичним підходам до аналізу економічних, політико-правових, соціально-культурних факторів зовнішнього середовища функціонування і розвитку екологічно спрямованого підприємства. Результатом виконання задачі є розробка екологічної політики підприємства з урахуванням екологічних цілей і завдань стратегії «зеленого» розвитку та формування рекомендацій щодо впровадження системи екологічного управління з урахуванням вимог ДСТУ ISO 14001 «Системи екологічного керування», побудови системи внутрішнього екологічного контролінгу.

Для розробки задачі по формуванню стратегії «зеленого» розвитку підприємства в умовах сталого розвитку економіки кафедра екологічного менеджменту та підприємництва залучила, крім фахівців кафедри економічної кібернетики економічного факультету, експерта в галузі охорони довкілля та сертифікації промислових виробництв від Швейцарського фонду технічної співпраці Senior Expert Corps (SEC), доктора Жан-Клода Гфеллера з м. Цюрих, Швейцарія. Ця задача включає завдання з різних економічних курсів, розглянуті через призму оцінки впливу всіх господарських рішень на довкілля та досягнення як економічного, соціального, так і екологічного ефектів.

Тим часом професійна університетська підготовка потребує базових знань і сформованої системи цінностей, закладених ще в школі. Екологічна освіта повинна починатися з молодшого шкільного віку, коли дитина навчається помічати і розуміти взаємопов'язаність людини і природи, усвідомлювати необхідність економії природних ресурсів та пріоритету екологічного благополуччя над економічним, має розвинуте ціннісне ставлення до природи як джерела задоволення естетичних,

комунікативних, пізнавальних, рекреаційних та інших потреб особистості, відчуває свою готовність жити в гармонії з природою та охороняти довкілля.

У середніх класах метою екологічної освіти є усвідомлення учнями первинності природи, всезагального та об'єктивного характеру природних закономірностей, необхідність їх дотримання людиною; розуміння сутності, причин та масштабів екологічної кризи, знання й розуміння причин і наслідків негативного антропогенного впливу.

У старших класах необхідно забезпечити поглиблений рівень екологічної освіти відповідно до обраної спеціалізації. Профільна економічна освіта потребує усвідомлення старшокласниками взаємозалежності екології та економіки, знання груп професій за впливом на довкілля. Учні старшої школи мають знати особливості впливу на довкілля обраної майбутньої професії, бути обізнаними у екологічному законодавстві відповідної галузі господарства, добре орієнтуватися в еколого-економічних проблемах України. В цілому у старшокласників має бути сформована особистісна екологічна позиція та вміння її відстоювати в умовах правової демократичної держави [16].

Важливо розуміти, що формування екологічно відповідального ставлення громадян до економічного розвитку пов'язано з ламанням споживчого стереотипу поведінки шляхом покращання еколого - економічної освіченості українського суспільства засобами екологізації економічної підготовки школярів старших класів. Це дозволить майбутнім випускникам приймати і реалізувати на будь-якому рівні екологічно грамотні управлінські рішення, засновані на достатній обізнаності про екологічні наслідки господарської діяльності.

Екологізацію економічної підготовки старших школярів у системі профільного навчання можна вважати інноваційним засобом реалізації концепції сталого розвитку суспільства. Необхідно привчати учнів до того, що будь-яке рішення, будь-яка дія повинні бути екологічно та економічно обґрунтованими: вивчення кожного пристрою, технологічного рішення та дії повинно включати їх еколого - економічний аналіз та еколого - економічне обґрунтування. І навпаки, кожен економічний проект, кожне економічне рішення має підкріплюватися відповідним технологічним забезпеченням з урахуванням екологічної безпеки.

Однак нині екологічна освіта реалізується в Україні переважно у формі роздроблених і недостатньо взаємопов'язаних окремих тем і питань, вбудованих в традиційні шкільні дисципліни. На їх вивчення у вчителів-предметників в умовах скорочення обсягу навчального навантаження просто не вистачає часу. Такі навчальні екологічні теми чи навіть курси мало пов'язані з щоденним досвідом педагогів і учнів, тобто не дають поняття про те, що і як можна змінити в повсякденному житті, щоб зменшити антропогенне навантаження на довкілля і пов'язаний з цим ризик. Не відпрацьовані методи екологічної освіти, які б реально досягали мети підвищення екологічної культури. Через це система профільного навчання не повною мірою сприяє підготовці учнів до життя, хоча має величезний потенціал завдяки доступності, широті охоплення та професійній спрямованості. Концепція екологізації економічної підготовки старших школярів у системі профільного навчання повинна стати основою вироблення способу життя, що ґрунтується на засадах гармонії з довкіллям, та є найкращим шляхом гуманізації освітнього процесу.

В результаті необхідно забезпечити:

– по-перше, запровадження системи безперервної еколого-економічної освіти, включення в навчальні плани всіх рівнів освітнього процесу питань екології, раціонального економічного природокористування, охорони довкілля;

– по-друге, підготовку педагогічних кадрів, здатних реалізувати концепцію безперервної еколого-економічної освіти;

– по третє, тісний зв'язок шкільної та вищої освіти, тісну співпрацю з бізнес-структурами та урядовими організаціями.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження підтвердило обґрунтованість і своєчасність системного вивчення на фундаментальному та прикладному рівнях процесу формування еколого-професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Економічна освіта в сучасних умовах повинна здійснюватися інтегровано з впровадженням системної педагогічної моделі, орієнтованої на безперервне екологічне становлення особистості учня. Вона може надалі розвиватися у вузі та реалізуватися в рамках будь-якої професійної діяльності після його закінчення. Відповідно до цього цілі поетапної екологізації економічної освіти перебувають у взаємозв'язку з етапами становлення особистості та визначаються як послідовне формування в учнів екологічної грамотності, екологічної освіченості, екологічного компоненту професійної компетентності та екологічної культури.

Бібліографічний список

1. Довга Т.М. Основні тенденції та закономірності утворення і переробки твердих побутових відходів в Україні [Електронний ресурс] / Т.М. Довга. – Режим доступу: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/976/>.

2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 520 с.
3. Холодный Н.Г. Мысли натуралиста о природе и человеке / Н.Г. Холодный // Русский космизм: антология философской мысли. – М. : Педагогика Пресс, 1993. – 368 с.
4. Аменд А.Ф. Теория и практика непрерывного эколого-экономического образования / А.Ф. Аменд. – Челябинск: Факел, 1996. – 152 с.
5. Бегака А. Екологічна освіта: стан і завдання / А. Бегака // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 34–36.
6. Бондаренко В.Д. Культура общения с природой / В.Д. Бондаренко. – М. : Агропромиздат, 1987. – 174 с.
7. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.Г. Іващенко; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К., 2000. – 76 с.
8. Куценко В.І. Екологічна освіта – важливий інструмент сталого розвитку / В.І. Куценко, Г.І. Трілленберг // Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. пр.] / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 20-22.
9. Лукьянова Л.Б. Екологічна освіта у контексті концепції стійкого розвитку / Л.Б. Лукьянова // Проблема формування ціннісних орієнтирів професійної діяльності: – Х. : Стиль Іздат, 2005. – С. 144–154.
10. Моисеев Н.Н. Экология и образование / Н.Н. Моисеев. – М. : ЮНИСАМ, 1996. – 191 с.
11. Моисеев Н.Н. Экологическое образование и экологизация образования / Н.Н. Моисеев // Экология образования. – М. : Юнисам, 1996. – С. 21-42.
12. Соболева С.М. Формування екологічної свідомості студентів фінансово-економічних спеціальностей у процесі екологічної підготовки / С.М. Соболева // Вісник Запорізького національного ун-ту: зб. наук. ст., Педагогічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. – № 2. – С. 187–192.
13. Элиас В.В. Обзор важнейших международных соглашений в области образования для устойчивого развития [Электронный ресурс] / В.В. Элиас. – Режим доступа: <http://www.есоaccord.org/edu/Obzor-Int.agreements.htm>.
14. Образование в интересах устойчивого развития [Электронный ресурс] // Учебно-методическое пособие ЮНЕСКО. – 2009. – Режим доступа: www.unesco.org/new/fileadmin/.../part1correct.pdf.
15. Стратегія «зеленого» розвитку підприємства : навчальний посібник / Г. Купалова, В. Нойманн, Н. Гончаренко, Л. Гацька / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Г.І. Купалової. – К. : ЦП «Компринт», 2014. – 286 с.
16. Пантелей Г.Г. Виховання ціннісного ставлення до природи як важлива умова розвитку творчої особистості [Електронний ресурс] / Г.Г. Пантелей. – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article>.

References

1. Dovpa, T.M. (2013), "Major trends and patterns of formation and solid waste in Ukraine", available at <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/976/>.
2. Vernadskiy, V.I. (1988), *Filosofskiye mysli naturalista* [Philosophical thoughts naturalysta], Nauka, Moscow, Russia, 520 p.
3. Kholodnyy, N.G. (1993), *Mysli naturalista o prirode i cheloveke* [Naturalist thought about nature and man], Pedagogika Press, Moscow, Russia, 368 p.
4. Amend, A.F. (1996), *Teorija i praktika nepreryvnogo jekologo-jekonomicheskogo obrazovanija* [Theory and practice of continuously ecological-economic education], Fakel, Cheliabinsk, Russia, 152 p.
5. Beheka, A. (1995), "Environmental education: status and tasks", *Ridna shkola*, no.6, pp. 34–36.
6. Bondarenko, V.D. (1987), *Kultura obshheniya s prirodoy* [Culture communication with nature], Agropromizdat Moscow, Russia, 174 p.
7. Drobnohod, M.I., Volvach, F.V., Ivashhenko, S.H. (2000), *Kontseptualni osnovy formuvannia ekolohichnoho myslennia ta zdibnostei liudyny buduvaty harmoniini vidnosyny z pryrodoiu* [Conceptual Basis of Ecological thinking and abilities to build a harmonious relationship with nature], Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom, Kyiv, Ukraine, 76 p.
8. Kucenko, V.I., Trillenberh, H.I. (2014), "Environmental education - an important tool for sustainable development", *Ekonomika priroдокoristuvannja i ohoroni dovkillja*, Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryroдокorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, pp. 20-22.
9. Lukianova, L.B. (2005), "Environmental education in the context of the concept of sustainable development", *Problema formuvannja cinnisnih orientiriv profesijnoi dijalnosti*, pp. 144–154.
10. Moiseev, N.N. (1996), *Ekologiya i obrazovaniye* [Ecology and education], Yunisam, Moscow, Russia, 191 p.

11. Moiseev, N.N. (1996), *Ekologicheskoye obrazovaniye i ekologizatsiya obrazovaniya* [Environmental education and greening education], *Ekologiya obrazovaniya*, Yunisam, Moscow, Russia, pp. 21-42.
12. Sobolieva, S.M. (1996), "Environmental awareness of students of financial and economic fields in the process of environmental training", *Visnik Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 2, pp. 187–192.
13. Elias, V.V. (1996), "Overview of important international agreements in the field of education for sustainable development", available at: <http://ecoaccord.org/edu/Obzor-Int.agreements.htm>.
14. *Obrazovanie v interesakh ustoichivogo razvitiia* [Education in the interests of sustainable development], available at: <http://unesco.org/new/fileadmin/.../part1correct.pdf>.
15. Kupalova, H., Noymann, V., Honcharenko, N., Hatska, L. etc. (2014), *Stratehiia "zelenoho" rozvytku pidpriemstva* [The strategy of "green" enterprise development], Komprint, Kyiv, Ukraine, 286 p.
16. Pantelei, H.H. (1996), "Parenting value attitude to nature as an important condition for the development of creative personality", available at: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article>.

Купалова Г.І., Гацька Л.П. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Мета дослідження. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних концептуальних напрямів екологізації шкільної та вищої економічної освіти для формування екологічних грамотності, освіченості, професійної компетентності і культури майбутніх фахівців, відповідальних за наслідки своєї професійної та життєвої діяльності.

Методика дослідження. Застосовано комплекс взаємодоповнюючих теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз, порівняння, абстрагування, конкретизація, формалізація теоретичних конструктів на різних етапах дослідження, теоретичне моделювання; узагальнення положень програмно-методичних документів у системі професійної освіти та освіти для сталого розвитку, а також розробок науково-дослідних установ, вузів; рефлексія особистого досвіду щодо організації екологічної освіти студентів економічного профілю; спостереження; соціологічне опитування; педагогічний експеримент.

Результати. Розроблені основні теоретико-методологічні підходи до формування сучасної концепції еколого-економічної освіти. Досліджена сутність еколого-економічної компетентності особистості та специфіки її формування у студентів економічних спеціальностей і напрямків підготовки. Визначені умови ефективної реалізації концептуальної моделі інтеграції екологічної та професійної освіти в умовах України.

Новизна результатів дослідження полягає в подальшому розвитку існуючих методичних і практичних підходів щодо концептуальних засад екологізації шкільної та вищої економічної освіти, в частині формування моделі безперервної їх екологізації з урахуванням етапів становлення особистості, формування екологічної грамотності, екологічної освіченості, екологічного компонента професійної компетентності та екологічної культури.

Практична значущість. Реалізація рекомендованих заходів щодо екологізації освітнього процесу сприятимуть забезпеченню сталого розвитку економіки України та гуманізації способу життя громадян на принципах гармонії з довкіллям.

Ключові слова: еколого-економічна освіта, екологічна грамотність, екологічна компонента професійної компетентності, екологічна культура, екологізація освіти, сталий розвиток.

Kupalova H.I., Hatska L.P. ECOLOGIZATION OF MIDDLE AND HIGHER ECONOMIC EDUCATION

Purpose. The purpose of the article is to identify and justify basic conceptual directions of ecologization of middle and higher economic education to create ecological literacy, education, culture and professional competence of future professionals responsible for the consequences of their professional and social activities.

Methodology of research. A set of complementary theoretical and empirical research methods, analysis, comparison, abstraction, specification, formalization theoretical constructs in various stages of research, theoretical modeling; summarizing the provisions of program guidance documents in the system of vocational education and education for sustainable development, and the development of research institutions, universities; reflection on personal experience of environmental education of economic students; surveillance; sociological survey; pedagogical experiments were used in this research.

Findings. Basic theoretical and methodological approaches to the formation of the modern concept of ecological and economic education were developed. The essence of ecological and economic competence of the individual and the specifics of its formation of economic education students. Conditions of effective implementation of the conceptual model of integration of environmental and occupational education in Ukraine were discovered.

Originality. Further development of existing methodological and practical approaches to the conceptual foundations ecologization of middle and higher economic education in the formation of a continuous model of greening considering stages of personality formation of environmental awareness, environmental education, environmental component of professional competence and environmental culture.

Practical value. The implementation of the recommended measures for ecologization of educational process contribute to the sustainable economic development of Ukraine and humanizing way of life of citizens on the principles of harmony with the environment

Key words: ecological and economic education, ecological literacy, environmental component of professional competence, ecological culture, greening education, sustainable development.

Купалова Г.І., Гацька Л.П. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ШКОЛЬНОГО И ВЫСШЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Цель исследования. Цель статьи состоит в определении и обосновании основных концептуальных направлений экологизации школьного и высшего экономического образования для формирования экологической

грамотности, образованности, профессиональной компетентности и культуры будущих специалистов, ответственных за результаты своей профессиональной и жизненной деятельности.

Методика исследования. Применен комплекс взаимодополняющих теоретических и эмпирических методов исследования: анализ, сравнение, абстрагирование, конкретизация, формализация теоретических конструктов на разных этапах исследования, теоретическое моделирование; обобщение положений программно-методических документов в системе профессионального образования и образования для устойчивого развития, а также разработок научно-исследовательских учреждений, вузов; рефлексия личного опыта организации экологического образования студентов экономического профиля; наблюдение; социологический опрос; педагогический эксперимент.

Результаты. Разработаны основные теоретико-методологические подходы к формированию современной концепции эколого-экономического образования. Исследована сущность эколого-экономической компетентности личности и специфики ее формирования у студентов экономических специальностей и направлений подготовки. Определены условия эффективной реализации концептуальной модели интеграции экологического и профессионального образования в условиях Украины.

Новизна результатов исследования состоит в дальнейшем развитии существующих методических и практических подходов и концептуальных принципов экологизации школьного и высшего экономического образования, в части формирования модели непрерывной их экологизации с учетом этапов становления личности, формирование экологической грамотности, экологической образованности, экологического компонента профессиональной компетентности и экологической культуры.

Практическая значимость. Реализация рекомендованных мероприятий по экологизации образовательного процесса будут содействовать обеспечению устойчивого развития экономики Украины и гуманизации образа жизни граждан на принципах гармонии с окружающей средой.

Ключевые слова: эколого-экономическое образование, экологическая грамотность, экологическая составляющая профессиональной компетентности, экологическая культура, экологизация образования, устойчивое развитие.

УДК 322.33:631.1

*Мельничук Л.С.,
к.е.н., старший викладач кафедри економіки
підприємств та землеустрою,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Земля, як продукт природи, серед інших матеріальних умов, є першою передумовою і природною основою виробництва. Земля з її ґрунтовим покривом, надрами, лісами, водами займає головне місце в розвитку суспільного виробництва і продуктивних сил. Як природний ресурс, вона є складовою частиною та основною особливістю виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, становить природно-економічну основу процесу виробництва матеріальних благ, необхідних для існування людей і розвитку суспільства. Тому сільськогосподарське виробництво повинне поєднуватися із системою технічних та економічних заходів, спрямованих на її відтворення, охорону й раціональне використання. Необхідність ефективного використання земельних ресурсів зумовлюється ще й тим, що вони забезпечують життєдіяльність населення держави, створюють сировину для переробної промисловості. Таким чином, земельні ресурси, а саме їх ефективне використання становить основу для продовольчої безпеки країни. Раціональне використання земельних ресурсів та експлуатація їх із застосуванням природоохоронних заходів не втрачатиме актуальності ніколи, тому що незалежність країни в сучасному світі в першу чергу визначається забезпеченістю продовольством, яке можна досягти лише тоді, коли буде забезпечено стале використання земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам використання земель сільськогосподарського призначення присвячено роботи таких науковців, як В. Горлачук, Б. Данилишин, Д. Добряк, С. Дорогунцов, С. Кваша, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, А. Третьак, М. Хвесик та ін. Однак ці проблеми залишаються актуальними, потребують подальших досліджень і розробки рекомендацій для забезпечення ефективного розвитку землекористування.

Постановка завдання. Метою статті є визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земля в сільському господарстві функціонує як предмет праці, коли людина впливає на її верхній горизонт – ґрунт і створює необхідні умови для росту і розвитку сільськогосподарських культур. У той же час земля є і знаряддям праці, коли при обробітку рослин використовуються механічні, фізичні та біологічні властивості ґрунту для отримання